

Sara Ahmed

Feminist Bir Yaşam Sürmek

Türkçesi: Beyza Sümer Aydaş

İçindekiler

Teşekkür	9
GİRİŞ Feminist Teoriyi Açıklığa Kavuşturmak	11
I. KISIM: FEMİNİST OLMAK	37
1. Bölüm: Feminizm Sansasyoneldir	39
2. Bölüm: Yönlendirilmek Üzerine	67
3. Bölüm: İnatçılık ve Feminist Öznellik	95
II. KISIM: ÇEŞİTLİLİK İŞİ	127
4. Bölüm: Dönüştürmeyi Denemek	131
5. Bölüm: Şüpheli Olmak	159
6. Bölüm: Tuğla Duvarlar	185
III. KISIM: SONUÇLARINI YAŞAMAK	221
7. Bölüm: Kırılğan Bağlantılar	223
8. Bölüm: Feminist Kopuş	254
9. Bölüm: Lezbiyen Feminizm	288
SONUÇ 1: Oyunbozanın Hayatta Kalma Kiti	318
SONUÇ 2: Oyunbozan Manifestosu	339
Kaynakça	375
Dizin	385

*Kendi bildiđini okuyan
oyunbozan feministlere:
BU SİZİN İÇİN.*

GİRİŞ

Feminist Teoriyi Açıklığa Kavuşturmak*

Feminizm denince aklınıza ne geliyor? Beni umutla, enerjiyle doluduran bir kelime bu. Bizi eksilten şeylere tutunmamanın sessiz sedasız yollarının yanı sıra yüksek sesle reddetme ve başkaldırma eylemlerini akla getiriyor. Daha katlanılabilir dünyalar için verilen mücadelede karşı koymuş, karşılık vermiş, hayatlarını, yuvalarını, ilişkilerini tehlikeye atmış kadınları akla getiriyor. Yazılmış, lime lime oluncaya dek okunmuş, yıpranmış kitapları; bir şeyi, bir hissi, bir haksızlık duygusunu kelimelere döken kitapları; bize kelimeleri vererek devam etme gücünü de vermiş olan kitapları akla getiriyor. Feminizm birbirimizi nasıl bulduğumuzdur. Tek bir kelimedede bunca tarih; onun yükü de az değildir.

Bu kitabı, o kelimenin bulunduğu vaade tutunmak, hayatını o kelimeyi sahiplenerek yaşamanın ne anlama geldiğini düşünmek için yazıyorum: feminist olmak, bir feministe dönüşmek, bir feminist olarak konuşmak. Feminist bir yaşam sürmek, bir dizi ideali veya davranış normunu benimsemek anlamına gelmiyor. Gerçi ne adil ne de eşit olan bir dünyada (feminist olmayan ve feminizme karşı bir dünyada) nasıl daha iyi yaşanabileceği; diğerleriyle nasıl daha eşit ilişkiler yaratılabileceği; toplumsal sistemler tarafından desteklenmeyenleri veya daha az desteklenenleri desteklemenin yollarının nasıl bulunacağı; sertleşen tarihlerle, duvarlar kadar yekpare bir hal alan tarihlerle yüzleşmeye nasıl devam edileceği hakkında etik sorular sormak anlamına gelebilir.

* *Bring something home*: Birinci anlamıyla “eve getirmek” demek olan bu ifade mecazi olarak “bir şeyi netleştirmek, açıklığa kavuşturmak” anlamı da taşıyor. Yazar bu iki anlamı da eşzamanlı veya dönüşümlü olarak kullanıyor. (ç.n.)

Öncelikle, feminizmin nasıl yaşanılacağına dair olduğu, nasıl yaşanabileceğine ilişkin bir düşünme biçimi hakkında olduğu fikrinin, çoğunlukla feminist tarihin bir parçası olarak, demode olarak anlaşıldığına, genellikle hor görülerek kültürel feminizm denilebilen veya denilmiş olan, ahlak dersi veren veya hatta bekçilik yapan bir tutumla ilişkilendirildiğine dikkat çekmekte fayda var. Bu hor görme politikasına Dokuzuncu Bölüm’de döneceğim. Burada feminizmin bu ahlak bekçiliği versiyonunun, şu veya bu uygulamanın (ve dolayısıyla şu veya bu kişinin) feminizme ters olduğunu veya feminist olmadığını beyan ederek ilerleyebilen türden bir feminizmin uydurma olduğunu ileri sürmüyorum. Bu şekilde ahkam kesildiğini duydum, tam da benim omuzlarım üzerinden.¹

Ancak bekçilik yapan feminist figürün ayırım gözetmemesinin bir sebebi var. Feminizm reddetme olarak; arzularından ve dış görünüşlerinden dolayı insanlara kendilerini kötü hissettirmek olarak anlaşıldığında çok daha kolaylıkla reddedilebilir. Feminist bekçi figürü kullanılır çünkü şu işe yarar; feministleri bekçi olarak anlamak feminizmi anlamamaktır. Pek çok feminist figür feminizm karşıtı araçlardır, gerçi bu figürleri her zaman kendi amaçlarımıza uygun hale getirebiliriz. Uygun hale getirerek geri kazanmak şu biçimi alabilir: şayet cinsiyetçiliği sorgulamak ve adlandırmak davranış bekçiliği olarak anlaşılıyorsa, o zaman feminist bekçiler olacağız. Feminizm karşıtı figürleri amaçlarımıza uygun hale getirmenin bu yargıyla bağdaşmadığına (cinsiyetçiliği sorgulamak bekçilik yapmaktır), daha ziyade onu bir vaade dönüştürerek önermeyle ihtilafa düştüğüne (cinsiyetçiliği sorgulamanın bekçilik yapmak olduğunu düşünüyorsanız, biz feminist bekçileriz) dikkatinizi çekerim.

Feminizmi hayati bir soru haline getirirken, yargılayıcı olmakla yargılanacağız. Bu kitapta nasıl feminist bir yaşam sürüleceği sorusunu tarihe havale etmeyi reddediyorum. Feminist bir yaşam sürmek, her şeyi sorgulanabilir bir şeye dönüştürmektir. Nasıl feminist bir yaşam sürüleceği sorusu, yaşamsal bir soru olmanın yanı sıra bir soru olarak da canlıdır.

Dünyadaki eşitsizlik ve adaletsizlik yüzünden, dünyanın olmadığı şey yüzünden feminist olduysak, o zaman ne tür bir dünya inşa ediyoruz? Feminist meskenler inşa etmek için, montajlanmış olanı sökmeliyiz; *biz*'in bir temel değil ulaşmak için çalıştığımız şey olduğunu çok iyi bilerek neye karşı olduğumuzu, neyi savunduğumuzu sormalıyız. Neyi savunduğumuzu çözümleyerek, bu *biz*'i, feminist kolektifin bu umut vaat eden gösterenini çözümlüyoruz. Umudun olan yerde, zorluk vardır. Feminist tarihler, *biz* olmanın zorluğunun tarihidir; feminist bir kolektifin parçası olmak için savaşmak zorunda kalmış olanların tarihi, hatta feminist bir gayenin peşinde feminist bir kolektife karşı savaşmak zorunda kalmış olanların tarihidir. Umudun mücadelenin zararına değildir, aksine mücadeleyi canlandırır; umut bize sorunları halletmenin, çözümlemenin bir anlamı olduğu hissi verir. Umudun sadece veya her zaman geleceğe işaret etmez, arazi zorlu olduğunda, izlediğimiz yolda ilerlemek zorlaştığında devam etmemizi sağlar.² Bir şeyin mümkün olması için çabalamamız gerektiğinde umut arkamızdadır.

Feminist Bir Hareket

Feminizm pek çok açıdan bir harekettir. Feminist olmak üzere harekete geçimiz. Belki de bir şey bizi harekete geçirir. Birinci Bölüm'de irdeleyeceğim üzere bir haksızlık hissi, bir şeylerin yanlış olduğu hissi mesela. Feminist hareket kolektif bir siyasi harekettir. Pek çok feminizm pek çok hareket demektir. Kolektif ise hareketsiz durmayan ama hareket yaratan ve hareketin yarattığı bir şeydir. Feminist eylemin sudaki halkalara veya esintinin yüzeyi hareketlendirmesi sonucu oluşan küçük bir dalgaya benzediğini düşünüyorum; her hareket bir başkasını, dışı doğru büyüyen bir başka halkayı oluşturur. Feminizm bağlantılar kurma dinamikleridir. Yine de bir hareketin oluşturulması gerekir. Bir hareketin parçası olmak, toplanmak için bir yerler, buluşma mekânları bulmamızı gerektirir. Hareket aynı zamanda sığınaktır. Toplanırsınız, toplantı yaparsınız. Bir hareket, var olan şeyi dönüştürmek üzere var olur. Hareketin

bir yerlerde vuku bulması gerekir. Bir hareket yalnızca bir hareket değildir; olanı dönüştürmek üzere harekete geçtiyse bir şeyin de hareket etmemesi, bir yerde durması gerekir.

İvme görebildiğimizde bir hareketin güçlü olduğunu söylemek mümkündür. Sokaklarda daha fazla insanın toplanması, bir şeyi protesto etmek için daha fazla insanın imza atması, daha fazla insanın kendini tanımlamak için bir isim kullanması gibi. Bence son yıllarda feminizm etrafında bir ivmenin artışına tanık oluyoruz: küresel eylemlerde kadına karşı şiddet protesto ediliyor, feminizm konusundaki popüler kitapların sayısı artıyor, sosyal medyada feminist aktivizmin görünürlüğü artıyor, *feminizm* kelimesinin Beyoncé gibi kadın sanatçılar ve ünlüler için nasıl sahneyi alevlendirebileceğini görüyoruz. Bir öğretmen olarak bu artışa ilk elden tanık oldum. Kendini feminist olarak tanımlamak isteyen, feminizm konusunda daha fazla ders verilmesini talep eden öğrencilerin sayısı artıyor ve feminizm, özellikle de *queer* feminizm ve trans feminizm konusunda düzenlediğimiz organizasyonlar nefes kesici bir popülerliğe sahip. Feminizm insanları bir araya topluyor.

Her feminist hareket bu kadar kolay saptanamıyor. Feminist bir hareket her zaman kamuoyunun gözleri önünde olmuyor. Feminist bir hareket bir kadın koptuğu anda, onun dünyasına, bir dünyaya nüfuz eden şiddete daha fazla dayanamadığı anda (bkz. 8. Bölüm) gerçekleşebilir. Feminist hareket farklı adlandırsalar dahi bir şeyi – iktidar ilişkileri, toplumsal cinsiyet şiddeti, şiddet olarak toplumsal cinsiyet– karşı durdukları şey olarak kabul edenler arasındaki bağlantıların artmasıyla gerçekleşebilir. İkinci dalga feminizmin “kişisel olan politiktir” mottosunu düşündüğümüzde, feminizmin tam da tarihsel olarak politik addedilmeyen yerlerde meydana geldiğini düşünebiliriz: hane içi düzenlemelerde, evde. Evin her bir odası, birinin sokakta, parlamentoda, üniversitede ne yapıyorsa onu yaptığı feminist bir odaya dönüşebilir. Feminizm nerede olması gerekiyorsa oradadır. Feminizm her yerde olmalıdır.

Feminizm her yerde olmalıdır çünkü feminizm her yerde değildir. Feminizm nerededir? Bu iyi bir sorudur. Kendimize şunu sorabiliriz: feminizmi nerede bulduk veya feminizm bizi nerede buldu? Bu soruyu bu kitabın Birinci Bölüm'ünde hayati bir soru olarak ortaya atıyorum. Bir hikâye her zaman anlatılabilir olmadan önce başlar. *Feminizm* ne zaman sadece size hitap etmekle kalmayıp sizi anlatan, varlığını anlatan, sizi anlatarak var eden bir kelime haline geldi? *Feminizm* kelimesinin sesi ne zaman sizin sesiniz oldu? Feminizme tutunmak, onun adı altında mücadele etmek; onun iniş çıkışlarında, gelgitlerinde kendi iniş çıkışlarını, kendi gelgitlerini hissetmek ne demektir, ne işe yarar?

Bu kitapta kendi feminist hayatımı düşünürken, "nereden" sorusunun yanı sıra "kimden" sorusunu da soruyorum. Feminizmi kimin sayesinde buldum? 1980'lerin sonunda genç bir kadinken yaptığım bir sohbeti hep hatırlarım. Halam Gulzar Bano ile yaptığım bir sohbetti. Onun ilk feminist öğretmenlerimden biri olduğunu düşünürüm hep. Ona şiirlerimden bazılarını vermiştim. Bir şiirde *he** kullanmıştım. Bana nazikçe "*She* kullanabileceksen neden *he* kullanıyorsun?" diye sordu. Böylesine içtenlikle ve kibarlıkla sorulan bu soru, bana açık olduğunu düşündüğüm kelimelerin ve de dünyaların hiç de açık olmadığını kavramamı sağlayarak çok fazla acı çekmeme, çok fazla üzülmemeye yol açtı. *He*, *she*'yi içermez. Bu ders bir talimata dönüştü. Bir iz bırakmak için o *he*'yi atmak zorundaydım. *She*'ye dönüşmek feminist hareketin parçası olmaktır. Bir feminist halihazırda *she* olarak tayin edilmiş olsa dahi o kelimedede *he*'nin reddini duyduğunda, onun dahil olmasını *he*'nin temin edecek olmasına bir itiraz duyduğunda *she*'ye dönüşür. O kelimeyi alıp sahiplenir.

Zaten bildiğim bir şeyin farkına varmaya başlamıştım: o ataerkil muhakeme, kelimelerden iliğimize kadar her yere sinmişti. Söylediklerimle ve yazdıklarım, yaptıklarım, kim olduğumla bunun dilbilgisini yeniden üretmemenin yollarını bulmalıydım. Bu feminist dersi Lahore, Pakistan'daki halamdan, Müslüman bir kadından,

* İngilizcede eril üçüncü tekil şahıs *he* ve dişil üçüncü tekil şahıs *she*. (ç.n.)

Müslüman bir feministten, kahverengi bir feministten almış olmam önemlidir. Feminizmin Doğu'ya Batı'dan geldiği sanılabilir. Feminizmin Batı'nın Doğu'ya verdiği bir şey olduğu sanılabilir. Bu varsayım gezinen bir varsayımdır: feminist bir hikâyeyi belirli bir şekilde anlatan ve hikâyenin çok fazla tekrarlanmasına dayanan bir varsayım; feminizmin emperyal bir lütuf olarak nasıl yararlı olduğunun tarihi. Benim hikâyem bu değil. Başka feminist hikâyeler anlatmamız gerekiyor. Feminizm Batı'da büyüyen bendenize, Doğu'dan geldi. Pakistanlı halalarım aklımın bana ait olduğunu (yani aklıma kimsenin sahip olmadığını) öğretti; bana kendi adıma konuşmayı öğrettiler; şiddete ve haksızlığa karşı çıkmayı öğrettiler.

Feminizmi nerede bulduğumuz önemlidir; kimin sayesinde bulduğumuz önemlidir.

Feminizm kolektif bir hareket olarak, diğerleriyle diyalog halinde feminist olmak üzere harekete geçmemizle oluşur. Bir hareket bizim de harekete geçmemizi gerektirir. Bu gerekliliği, bu kitabın I. Kısmında feminist bilinç sorusunu yeniden gözden geçirerek ele alıyorum. Feminist hareketlerin neden halen gerekli olduğunu bir düşünelim. Burada bell hooks'un "cinsiyetçiliği, cinsel sömürüyü ve cinsel zulmü sona erdirmeyi amaçlayan hareket" (2000, 33) şeklindeki feminizm tanımını alıntılamağ isterim. Bu tanımdan çok şey öğreniyoruz. Feminizm sona ermeyen şeyler yüzünden gereklidir: cinsiyetçilik, cinsel sömürü ve cinsel zulüm. hooks'a göre "cinsiyetçilik, cinsel sömürü ve cinsel zulüm" ırkçılıktan, kapitalizmde emek sömürüsü açısından merkezi olan kölelik de dahil sömürgecilik geçmişinin bugünü şekillendirmesinden ayrılamaz. Kesişimsellik* bir başlangıç noktasıdır, iktidarın nasıl işlediğine dair bir açıklama sunacaksa bu noktadan yola çıkmalıyız. Flavia Dzodan'ın etkili sözünü ödünç alırsak, feminizm ya kesişimsel olacak "ya da zırva olacaktır."³ Bu kitap boyunca atıfta

* *Intersectionality*, pratik etkileri itibarıyla kimliklerin çeşitli boyutlarının (toplumsal cinsiyet, sınıf, etnik köken vb.) birbirinden ayrı düşünülmemesi. (ç.n.)

bulduğum feminizm türü (özellikle beyaz feminizme atıfta bulunarak aksini belirtmediğim sürece) budur.

Feminist bir hareket için kayda değer bir adım neyin bitmemiş olduğunun farkına varmaktır. Bu adım çok zor bir adımdır. Yavaş ve zahmetli bir adımdır. Bu adımı sırf yeniden adım atmak zorunda kalacağımızın farkına varmak için attığımızı düşünebiliriz. Bir eşitlik fantezisiyle karşı karşıya olabilirsiniz: artık kadınların yapabileceği, hatta sahip olabileceği veya yeterince çabalarlarsa sahip olacakları, bireysel olarak kadınların cinsiyetçiliği ve diğer engelleri (bu engelleri cam tavan veya tuğla duvar* olarak tanımlayabiliriz) sağlam bir çabayla veya sebatla veya iradeyle ortadan kaldıracabileceği. Neticede kendi bedenlerimize pek çok yatırım yapılır. Bunu feminizm sonrası bir fantezi olarak adlandırabiliriz: bireysel olarak bir kadının hareketini engelleyen şeyi sonlandırabileceği veya feminizmin kendi gerekliliğini ortadan kaldıracak kadar başarılı olmuşçasına “cinsiyetçilik, cinsel sömürü veya cinsel zulmü” sonlandırdığını (Gill 2007; McRobbie 2009) ya da bu tür fenomenlerin feminist bir fantezi, hiç olmamış yahut artık olmayan bir şeye iliştilmiş olduğunu. Ayrıca ırk sonrasının ırkçılığın işlediği bir fantezi olduğunu düşünebiliriz: artık ırka inanmadığımız için ırkçılık geride kalmış veya artık ırka inanmazsak ırkçılık geride kalacaktı gibi. Kuruluşlar için çeşitliliği somutlaştırmak üzere gelen bizlerin, gelişimiz sayesinde beyazlığı sonlandıracağı varsayılır (bkz. 6. Bölüm).

* Cam tavan benzetmesi, özellikle sosyo-ekonomik ve politik olarak dezavantajlı grupların belli bir noktadan sonra kariyerlerinde, toplumsal statülerinde vb. yükselmesinin engellenmesine dair toplumsal normlardan beslenen ve pratikte ayrımcılığa neden olan etmenleri görünür kılmak için kullanılır. Bu benzetme ilk olarak feminist hareket tarafından kullanılmıştır ve başarılı kadınların kariyerlerinde karşılaştıkları (erkeklerin karşılaşmadığı) engellere karşı mücadelede önem kazanmıştır. Tuğla duvar benzetmesi ise hegemonik tarihin tuğla gibi sert oluşunu ifade etmek için ve de bu tuğlaların birleşmesiyle oluşan duvarların değişimi engellemesine dair durumları betimlemek için yazar tarafından oluşturulmuştur. II. Kısım'da bu konuya dair bir bölüm bulunmaktadır. Bkz. Tuğla Duvarlar. (e.n.)